

SUMARNI INVENTAR

HR – DAZD – 2

MLETAČKI DRAGOMAN

16. st. – 1797.

Izradila: Ivana Čubela, arhivist

ZADAR, 2002.

SADRŽAJ

OPIS FONDA

1. IDENTIFIKACIJA	3
2. KONTEKST	3
3. SADRŽAJ I USTROJ	5
4. DOSTUPNOST	6
5. DODATNI IZVORI	7
6. NAPOMENA	7
7. KONTROLA OPISA	7
INVENTARNI POPIS GRADIVA.....	8

1. IDENTIFIKACIJA

1.1. Oznaka/Signatura	HR-DAZD-2
1.2. Klasifikacija	A.1.2.2.
1.3. Naziv fonda	Mletački dragoman
1.4. Vrijeme nastanka gradiva	16. st. – 1797. g.
1.5. Razina opisa	fond
1.6. Količina	7 d/m
1.7. Tehničke jedinice	58 kutija od čega u 5 kutija 27 knjiga u 53 kutije spisi uvezani u 138 filzi

2. KONTEKST

2.1. Naziv stvaratelja Mletački dragoman u Zadru

2.2. Povijest stvaratelja

Dragoman je tumač i posrednik u pismenoj i usmenoj komunikaciji bosanskih aga i paša te predstavnika mletačke vlasti u Dalmaciji. Djelovao je pri uredu generalnoga providura za Dalmaciju i Albaniju. Za školovanje dragomana Venecija je već u XVI. st. osnovala u Carigradu posebnu školu nazvanu *Bailaggio – Giovani di lingua*. Takve tumače - dragomane mletačka vlast je dodijeljivala svojim kancelarijama koje su kontaktirale s Turcima. Njihova zadaće nije bila jedino da budu dobri prevoditelji. Vrlo često oni su bili i posrednici te su prema dobivenim uputstvima generalnoga providura pregovarali s predstavnicima Osmanskoga carstva kao i s predstavnicima Habsburškoga dvora. Sposobni dragomani bili su na velikoj cijeni i kod predstavnika osmanske i mletačke vlasti. Često su brojni funkcionari koristili usluge istoga dragomana. Oni su imali i ulogu specijalnih agenata koji su pribavljali informacije. Služba je uvedena u 16. stoljeću, a često više osoba istovremeno obavljaju tu službu pri uredu generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju u Zadru. Njihova služba prestaje padom Mletačke Republike 1797. godine.

Pri kancelariji generalnoga providura u Zadru bio je dragoman koji je omogućavao normalne pismene ili usmene kontakte između bosanskih aga i paša te predstavnika mletačke vlasti u Dalmaciji. Osim turskoga morao je poznavati i druge jezike i pisma

na kojima se odvijala komunikacija (hrvatski i grčki jezik te pisma bosančicu, ćirilicu, grčki).

2.3. Funkcije i nadležnosti

Prevoditelj, diplomatski predstavnik, vojni i trgovački ataše.

2.4. Administrativni ustroj

Djeluje pri kancelariji mletačkog providura u Zadru kao stalna služba. U isto vrijeme službu dragomana može obavljati više osoba.

2.5. Veze

Mletački dragoman u Zadru od hijerarhijski nadređenih osoba i institucija, svakodnevno je komunicirao je sa Generalnim providurom za Dalmaciju i Albaniju, a preko njih, neizravno i s vladom u Veneciji. Živa se prijepiska vodila i s drugim, nižim predstavnicima mletačke vlasti u Dalmaciji. Svakodnevni posao izravno ga je povezivao s bosanskim agama i pašama te je bio posrednik u odnosima s turskim eminom (predstavnik osmanskih trgovaca). S obzirom na permanentne pogranične sukobe i povremene ratove, često je prema dobivenim uputstvima generalnoga providura pregovarao s predstavnicima Osmanskoga carstva kao i s predstavnicima Habsburškoga dvora.

2.6. Povijest fonda

O spisima dragomanske kancelarije skrbi posebna osoba zvana arhivist, imenovana 8. travnja 1622. godine. Kada je Francesco Molin 20. listopada 1624. osnovao Arhiv generalnih providura (*Archivio generalizio*), ondje su se čuvali i spisi dragomana. Nakon 1814. godine spisi su dospjeli u Arhiv starih spisa (*Archivio degli atti antichi*). Sređivanje ovog fonda započeli su zadarski arhivisti braća Bottner početkom 20 stoljeća kada je izrađen indeks, a konačno sređivanje obavljeno je šezdesetih godina 20. st. kada je izrađen i analitički inventar po onodobnim standardima. Nakon izrade tog inventara u ljeto 1961. fond je poslan u Sarajevski državni arhiv na mikrofilmiranje i koncem iste godine vraćen je u Zadar. Fond sadrži jedinstvenu seriju spisa u razdoblju od 16. stoljeća do 1797. godine.

3. SADRŽAJ I USTROJ

3.1. Sadržaj

Fond sadrži izvješća o pograničnim sukobima, o trgovini između Mletačke Republike i susjednih zemalja i pokrajina, mirovne ugovore i pregovore između Venecije, Osmanskog carstva i Habsburške. Monarhije, korespondenciju između predstavnika mletačke i turske vlasti glede rješavanja različitih sporova ili incidenata, poglavito hajdučije ili zarobljavanja i pljačka trgovačkih brodova. Ovo je gradivo važno za proučavanje ne samo povijesti Dalmacije, nego i Bosne i Hercegovine te Crne Gore. Sačuvani su turski izvornici i prijevodi na talijanski jezik.

3.2. Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja

Spisi za sve godine sačuvani su fragmentarno. Stječe se dojam da su spisi probirani više puta iako o tome kad i po kojim kriterijima se to događalo nije ostao nikakav pisani trag. Gradivo ovog fonda čuva se trajno.

3.3. Plan sređivanja

Arhivsko gradivo fonda HR-DAZD-2 *Mletački dragoman* obuhvaća vremenski raspon od 1597. do 1797. godine. Prilikom inicijalnog sređivanja gradiva početkom 60-tih godina prošlog stoljeća gradivo se nije preslagivalo već je zadržan prvobitni red - bilo složeno po uvezanim tematskim sveščićima *filzama* a unutar filzi po pozicijama, a raspon godina unutar pojedinog sveščića ponekad se proteže i na više desetljeća. Godine 1961. ondašnji arhivist A.M.Strgačić završio je analitički inventar fonda kojeg koristimo i danas. U njemu je opisano gradivo po kutijama, unutar kutija po filzama kojih po kutiji ima između jedne i tri, unutar filzi po pozicijama te unutar pozicija po brojevima. Kako je poradi obima takav inventar nepraktično koristiti za inicijalne informacije o gradivu, izrađen je ovaj sumarni pregled koji po kutijama i filzama sadržajno opisuje gradivo tako da korisnik u kratkom vremenu može odrediti u kojim kutijama i filzama je predmet njegova interesa da bi se nakon toga poslužio analitičkim inventarom. Imperativ je da se u slijedećim godinama napravi novi, moderni, prema međunarodnim standardima struke ustrojen analitički inventar.

4. DOSTUPNOST

4.1. Pravni položaj

Gradivo fonda Mletački dragoman ima status javnog arhivskog gradiva.

4.2. Uvjeti dostupnosti

Prema članku 18. Zakona o zaštiti arhivskog gradiva i arhivima (NN 105/97) gradivo je dostupno svim korisnicima.

4.3. Autorsko pravo / Uvjeti umnožavanja

Umnožavanje je dozvoljeno sukladno Pravilniku o korištenju arhivskog gradiva (NN 67/99).

4.4. Jezik i pismo u gradivu

Jezik: latinski, arapski, turski, hrvatski

Pismo: latinica, arapsko pismo, bosančica, glagoljica, ćirilica

4.5. Tvarne značajke

Papir, pergamena

4.6. Obavijesna pomagala

Postoji analitički inventar rađen po normama vremena u kojem je napravljen tj. 1960.-1961. godine a napravio ga je A.M.Strgačić.

5. DODATNI IZVORI

5.1. Postojanje i mjestu čuvanja izvornika

Izvornici se nalaze u Državnom arhivu u Zadru.

5.2. Postojanje i mjesto čuvanja preslika

Preslike ne postoje.

5.3. Dopunski izvori

HR-DAZD-1 Generalni providuri za Dalmaciju i Albaniju 1617-1797.

HR-DAZD-388 Općina Zadar-Dukale i terminacije (1409.-1797.)

IT-ASV- Senato Dispacci, Provveditori da Terra e Mar.

5.4. Bibliografija

Mayhew, Tea. *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule. Contado di Zara 1645. - 1718.* Roma: Viella, 2008.: str. 160-162.

Ivan, Pederin. Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409-1797), Radovi zavoda za hrvatsku povijest br.24, Dubrovnik 1990.: str.243.

6. NAPOMENA

Prilikom citiranja ovoga arhivskog fonda navodi se: kratica naziva ustanove, matični identifikacijski broj fonda, u prvom citatu i naziv fonda, broj sveščića ili spisa i godina te tehnička jedinica, npr.: HR-DAZD-2 Mletački dragoman, filza 71, kutija 12.

7. KONTROLA OPISA

7.1. Napomena arhivista

7.2. Pravila i propisi

Inventar je izrađen po pravilima Opće međunarodne norme za opis arhivskog gradiva (ISAD (G) i Međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji ISAAR (CPF).

7.3. Nadnevak izrade opisa

Opis izrađen 2002. godine.

INVENTARNI POPIS GRADIVA

KUT.	SIGNATURA	S A D R Ž A J
------	-----------	---------------

1.	IX poz. 1-3	Tursko-mletački mirovni ugovori i razgraničenja poslije Kandijskog rata 1671.g. (poz.1); mira u Sremskim Karlovcima 1699.g. (poz. 2); i Požarevačkog mira 1718.g. (poz.3).
2.	IX poz. 4-10	Tursko-mletačka razgraničenja u 17. i 18. stoljeću; uključuje karte i prijepisku.
3.	XXXI	Izvešće nepoznate osobe o stanju u Lici i Krbavi 1695.g.
	XXXIV	Prijepiska mletačke vlasti u Dalmaciji s turskim i austrijskim pograničnim vlastima tijekom 18.st.- o trgovini, granicama, čestitke na imenovanjima,.....
4.	XXXV	Pisma turskih vlasti upućena mletačkoj vlasti u Dalmaciji u 18.st. (polovica pisama nisu prevedena na talijanski);
	XXXVII	Prijepiska između mletačkog veleposlanika u Carigradu i turske Porte u 18.st.
	XLII	Prijepiska generalnog providura Alvisea Marin s bosanskim pašom Husamuldinom i skadarskim pašom Mahmudom od 1792.-1795.g.
5.	XLIII	Prijepiska generalnog providura Paola Boldù s bosanskim pašom o međusobnim sporovima njihovih podanika od 1781.-1783.g. o novčanim potraživanjima, razbojstvima, pljačkama i sl.
	XLVII	Prijepiska generalnog providura Francesca Diedo s bosanskim pašom o rješavanju razmirica između njihovih podanika od 1759.-1762.g. o ubojstvima, pljačkama, zdravstvu i sl.).

	XLVIII	Trgovina solju u Kotoru 1673.g.; prijepiska trogirskog kneza s Turcima i Mlečanima od 1671.-1676.g.
6.	XLIX	Prijepiska generalnog providura Girolama Marie Balbi s turskim vlastima od kolovoza 1751.-studenog 1753.g.
7.	L	Prijepiska generalnog providura Francesca Diedo s bosanskim pašom od 1759.-1762.g.
8.	LVI	Razni spisi za vrijeme providura Francesca Falier (1783.-1786.g.) i Angela Memo IV (1786.-1789.g.) o pograničnim sporovima i pandurima.
	LVII	Prijepiska generalnog providura Francesca Grimani s bosanskim pašom od prosinca 1755.-kolovoza 1756.g.
	LVIII	Stanje na mletačko-austrijskoj granici u Lici i Podgorju od 1676.-1709.g.
9.	LIX	Prijepiska generalnog providura Giacoma Baldù s turskim vlastima u Ulcinju, Skadru, i Bosni od 1744.-1748.g.
	LXIII	Prijepiska generalnog providura Domenica Condulmer s turskim vlastima o pograničnim sporovima, trgovini, travarini i sl. od 1769.-1771.g. - ova je filza ispuštena u analitičkom inventaru !
10.	LXVII	Prijepiska generalnog providura Girolama Cornaro s turskim vlastima o plaćanju desetine, zemljarine i sl. u Vrani, Solinu, Sinju, Klisu .... od 1680.-1682.g.
11.	LXVIII	Prijepiska mletačkih i turskih vlasti od 1720.-1734.g. o skelama u Zadru, Šibeniku, Trogiru, Skradinu i Splitu; o ispaši, desetini i zločinima.
	LXIX	Prijepiska generalnog providura Paola Boldù s bosanskim pašama od listopada 1780.-listopada 1783.g.

12.	LXXI	Tursko-mletačka prijepiska o trgovini i plovidbi na Levantu i o osuđenicima za razne zločine od 1774.-1794.g.
13.	LXXII	Prijepiska turskih i mletačkih vlasti o razmiricama između njihovih podanika (pljačke, dugovanja, uhićenja) od 1729.-1747.g.
14.	LXXIII	Prijepiska generalnog providura Alvisea Contarini III s bosanskim pašom o razmiricama između njihovih podanika od 1756.-1759.g.
15.	LXXIV	Potraživanja turskih podanika i carinjenje duhana iz 1785.g.; Prijepiska mletačkih i turskih vlasti o ubojstvu jednog turskog podanika 1775.g.
	LXXV	Prijepiska generalnih providura Francesca Zen (1632.-1633.g.), Pietra Michiel (1762.-1765.g.) i Antonija Reiner (1765.-1768.g.) s turskim vlastima.
16.	LXXVI	Providurat Marc'Antonija Diedo (1721.-1723.g.) - o otkupu sužnjeva, carinama, skelama, trgovini
17.	LXXVIII	Providurat Alvisea Mocenigo III (1696.-1702.g.) - o ispašama, granicama, liječničkoj službi, trgovini
18.	LXXIX	Prijepiska generalnog providura Alvisea Contarini III s turskim vlastima o Ulcinjanima, trgovini, imenovanju u službe i sl. od 1756.-1759.g.
19.	LXXX	Spisi izvanrednog providura Mletačke Albanije u Kotoru 1768/69.g. o odnosima Mletačke Albanije i Turske, te o sporovima njihovih podanika.
20.	LXXXI	Spisi I.austrijske i francuske vladavine od 1797.-1808.g. o stanju u Dalmaciji nakon pada Mletačke republike.
21.	LXXXIII	Prijepiska generalnog providura Domenica Condulmer s turskim vlastima o trgovini, skelama, carinama, zločinima i Ulcinjanima, i to od 1768.-1771.g.

22.	LXXXIV	Prijepiska generalnog providura Girolama Grimani s turskim vlastima o sukobima na granici, zločinima, trgovini, skelama i sl. od 1675.-1678.g.
	LXXXV	Spisi o pograničnim sukobima i nešto o trgovini solju od 1633.-1635.g.
	LXXXVII	Prijepiska generalnog providura Angela Memo IV s turskim vlastima o potraživanjima od Turske, gusarenju i sl. od 1786.-1789.g.
23.	LXXXVIII	O stradalom turskom brodu (tartani) u Istri (Poreču) i popis ostalih brodova u tršćanskoj luci 1770./71.g.
	LXXXIX	Spisi iz vremena providurata Antonija Renier od 1765.-1768.g. o nastradaloj tartani, nemirima na granici, Ulcinjanima, imenovanjima i sl.
	XC	Spisi iz druge polovice 18.st. o stanju na Jonskim otocima (grčka pisma).
24.	XCIII	Prijepiska mletačkih providura i knezova s turskim vlastima o stanju u Sjevernoj Dalmaciji (nemiri, granica, nasilje) od 1671.-1684.g.
	XCIV	Prijepiska generalnog providura Giacoma Gradenigo s turskim vlastima o plaćanju travarine i carina, nasilju podanika i sl. od 1774.-1777.g.
25.	XCVI	Spisi providurata Erizza Nicolò II (1723.-1728.g.) - mir a Crnom Gorom, trgovina, gusarenje, stanje u Mletačkoj Albaniji (Ulcinj, Herceg Novi, Skadar).
	XCVII	Spisi o stanju u Sjevernoj Dalmaciji od veljače do kraja svibnja 1621.g. kroz prijepisku nižih turskih i mletačkih vlasti

	XCVIII	Austrijsko-mletački pogranični odnosi u Lici i Podgorju 1748./49.g.
	XCIX	Prijepiska generalnog providura Pietra Michiel s turskim vlastima o skelama, napadima Trebinjaca na mletačku granicu, karavanskim putevima, dugovanjima i sl. od listopada 1762.- listopada 1765.g.
26.	CI	Prijepiska providura Marina Zorzi (srpanj-listopad 1675.g.) i Alvisea Mocenigo III (1696.-1702.g.) s turskim vlastima o trgovačkim putovima, carinama, sigurnosti na granici
	CII	Prijepiska sindika inkvizitora s turskim vlastima o trgovini i razmiricama u Boki, prodaji duhana, carinama, travarinama, spisi o Klisu, Sinju i sl. od 1748.-1751.g.
27.	CIII	Spisi o stanju na mletačkim, austrijskim i turskim granicama od 1719.-17989.g.; o ratu Turske i Perzije, o dragomanima
	CIV	Prijepiska generalnog providura Carla Pisani s turskim vlastima o carinama, gusarenju, skelama, krađama i sl. od travnja 1711.- lipnja 1714.g.
28.	CV	Stanje na granici od sredine 17. do sredine 18.stoljeća (1640.-1740.g.) - o slobodnoj trgovini, carinama, nasilju, razbojstvima, uređenju posjeda i sl.
29.	CVII	Prijepiska generalnog providura Angela Memo IV s turskim vlastima o imenovanjima na položaje, trgovini, privatnim dugovima i sl. od studenog 1786.-listopada 1789.g.
	CVIII	Turska pisma bez prijevoda na talijanski jezik iz 18.stoljeća.
30.	CIX	Dnevnik dragomana Cosima Calavrò-Imberti iz 1761.g. o njegovom putovanju u Carigrad, usputnim gradovima, tursko-ruskom ratu, o dužnosnicima u Carigradu i sl.
	CX	Spisi o trgovini u Hercegovini, Boki i Albaniji; o pograničnim sporovima u Sjevernoj Dalmaciji; o skupljanju desetine i travarine od 1632.-1679.g.

	CXI	Turska pisma bez prijevoda na talijanski jezik od 1604.-1683.g., te jedno iz 1713.g.
31.	CXV poz. 1-75	Prijepiska generalnog providura Francesca Grimani s turskim vlastima o odnosima s Bosnom, Ulcinjanima, o trgovini, skelama, gusarenju i sl. od studenog 1753.-prosinca 1755.g.
32.	CXV poz. 76-149	ibid
33.	CXVI	Prijepiska mletačkih i turskih vlasti o pograničnim odnosima, osobito u Sjevernoj Dalmaciji, i to od 1515.-1514.g. i 1638.-1649.g.
34.	CXVII	Spisi o mletačko-turskim odnosima na Levantu (Grčka s otocima) u 18.st. tj. od 1702.-1797.g.
35.	CXVIII	Većinom turska pisma bez prijevoda , dopisivanje s turskim pograničnim vlastima i sukobi Mlečana s Dubrovnikom oko trgovine soli - 17. i 18. stoljeće
	CXIX	Prijepiska generalnog providura Alvisea Marin s turskim vlastima o prijevozu robe, pljački, ubojstvima u Sinju i Hercegovini, te o isušivanju Imotskog polja od 1792.-1795.g.
36.	CXX	Mletačko-tursko-dubrovački pogranični odnosi, trgovina duhanom, gusarenje Ulcinjana, pogranično stanje u Grčkoj i na Levantu od 1633.-1798.g.
37.	CXXI	Trgovački odnosi Boke Kotorske, Albanije, Dubrovnika, Neretve i Splita, carine, gusarenje Ulcinjana od 1720.-1760.g.; Sjeverna Dalmacija od 1682.-1684.g.
38.	CXXII	Prijepiska generalnog providura Girolama Querini s turskim vlastima o trgovini i skelama u Crnoj Gori, Boki, Ulcinju, Splitu i Zadru od 1741.-1744.g.

	CXXIII	Stanje i nagodbe mletačkih vlast s turskim agama u Sjevernoj Dalmaciji sredinom 17.st.; trgovina i kriminalna djela u Dalmaciji kroz 18.stoljeće.
39.	CXXIV poz. 1-12	Dragomanska škola u Mlecima (Veneciji), udžbenici, riječnici, vježbenice - kraj 18.stoljeća.
40.	CXXIV poz. 13-18	ibid
41.	CXXV	Prijepiska bosanskog i skenderijskog paše s generalnim providurom i izvanrednim providurom u Kotoru o pograničnim odnosima za vrijeme pobune Crnogoraca 1714./1715.g.
	CXXVI	Trgovina i skele u Dalmaciji, stanje duž mletačko-turske granice, i pridržavanje odredbi mirovnih ugovora u razdobljima od 1618.-1624.g., 1680.-1687.g. i 1712.-1727.g.
	CXXVII	Prijepiska turskih i mletačkih vlasti o pitanjima vlasništva nad zemljištem, kolonima, ispaši, te o kretanju turske vojske u Hercegovini, Crnoj Gori i na Savi od 1705.-1708.g.
42.	CXXVIII	Pljačkaški napadi Ulcinjana na Molat, Murter, Split; trgovina stokom, trgovina i skele, kriminal na granici, imenovanja u službe od 1798.-1710.g.
43.	CXXIX	Trgovina, skele u Zadru, Splitu, Šibeniku; desetine i travarine koje plaćaju mletački podanici za obrađivanje turske zemlje; kriminalne radnje - 17.stoljeće.
44.	CXXX poz. 1-128	Turska pisma bez prijevoda na talijanski jezik iz 18.stoljeća; (dva pisma koja imaju prijevod tiču se imenovanja u službe konzula i emina).
45.	CXXX poz. 129-289	ibid
46.	CXXXI	Razgraničenja između Turske i Mletaka u Crnoj Gori i Sjevernoj Dalmaciji (1543.g.,te u drugoj polovici 17. i 18.stoljeća); kretanje robova; odnosi Turske,Rusije i Pruske kroz 18.stoljeće.

47.	CXXXII	Prijepiska generalnog providura Alvisea Moceingo III s turskim vlastima o eminima, carinama, razgraničenju, trgovini, pljački, robovima i sl. od 1718.-1720.g.
48.	CXXXIII	Prijepiska generalnog providura Marina Zane s turskim vlastima o pograničnim sporovima, ulcinjskim gusarima, carinama i desetini od 1702.-1705.g.
49.	CXXXIV	Spisi o zemljištima i pašnjacima u Lici i Dalmaciji od 1706.-1857.g.
50.	CXXXV	Odlomci turskih knjiga i spisa
51.	CXXXVI poz. 1-3	Turska i par grčkih pisama bez prijevoda na talijanski jezik iz 18.stoljeća.
52.	CXXXVI poz. 4-7	Turska i par grčkih pisama velikom većinom bez prijevoda na talijanski jezik.
53.	CXXXVII	Grčka pisma bez prijevoda na talijanski jezik nastala u razdoblju od 1791.-1797.g, te ferman sultana Mustafe III. iz 1763.g.
	CXXXVIII	Ostaci od negdašnjih "Turskih isprava", te administrativni spisi o prikupljanju i popisivanju turskih isprava koje su trebale biti odnešene u Beč 1836.g.

KUT.	KNJIGA
54.	1 – 5
55.	6 -8, 10, 11
56.	12 – 16, 26
57.	XXVI B, XXX
58.	33, XXXVIII, XXXIX, XL, CXIII, CXIV